

বনছাই

ৰটি-মাখন-বিস্কুট, চেনি-চাহপাত-আলু, চাৰ্ফ-চাবোন টুথপেষ্ট...তাৰপাছত মনত পৰিলে যে কেইবাদিনো হ'ল কফি শেষ হৈছে—ইপিনে পইছাও শেষ হৈছে—পেকেট এটা টানি আনি চালোঁ, দাম ৩৫ টকা, কিন্তু হাতত বৈছেগৈ এতিয়া প্ৰায় ১৪ টকা—অৱশ্যে চিনাকি দোকানী, পাছত দিম বুলি লৈ যাব পাৰোঁ, কিন্তু পৰাপক্ষত বাকী নাৰাখোঁ, বেয়া লাগে, কিন্তু ঘৰৰ সকলোৱে কফি-কফি কৰি আছে, মোৰো কফি খাবৰ ইচ্ছা হৈছে, কি কৰোঁ ভাবিছোঁ, এনেতে দোকানীয়ে ক'লে, “খুৰা, ইয়াৰ এটা সৰু পেকেট অলপতে ওলাইছে, ২ কাপ হয়, নি চাব পাৰে”, আৰু আঙুলিৰে দেখুৱালে ওলমি থকা পাণ-মচলা আৰু গুটিকাৰ সৰু-সৰু পেকেটৰ মালাৰ কাষত ওলমিছে তেনেকুৱা আকৃতিৰ এলানি কফিৰ পেকেট। “অ’ হয় নেকি, চাওঁচোন কেনেকুৱা—”, দোকানীয়ে এটা পেকেট ছিঙি আনি দিলে, দাম ২ টকা, কেইটামান কিনি পেলালোঁ, যাক, সম্প্ৰতি ইয়াৰেই কেইকাপমান হৈ যাব—

প্লাষ্টিকৰ মোনাকেইটা বেগত ভৰাই দোকান এৰিলোঁ, এনেতে ধাৰণা হ'ল কিবা এটা পাহৰিছোঁ—কিবা এটা—অ’, ভণ্ডিয়ে এটা শ্বেম্পুৰ কথা কৈছিল—ইয়ে ৰাম, পইছা শেষেই হ'ল নেকি— জেপ খুঁচৰিলোঁ, নাই ‘যাষ্ট’ হ'বগৈ, আকৌ দোকান, কফিৰ মালাৰ কাষত ওলমি আছে কেইবালানি বেলেগ বেলেগ শ্বেম্পুৰ সৰু-সৰু পেকেটৰ শৃংখল, দোকানীয়ে ভণ্ডিয়ে নাম কোৱাটো ছিঙি দিলে। দুই টকা।

*** **

ঘৰ পাই দেখিলোঁ, প্ৰতিবেশী বৰুৱা বহি আছে, ভণ্ডিৰ লগত কথা পাতিছে। তেওঁৰ বাৰীত মস্ত-মস্ত এবিধ কল (জাহাজী কলৰদৰে, নাম বোধহয় বৰাতমণি নে সুখসাগৰ) লাগিছে, প্লাষ্টিকৰ ঠোঙা ভৰ্তি কৰি তাৰে কেইটামান তেওঁ আমালৈ লৈ আনিছে। আমাৰ এওঁ কৈছে, “এওঁ এই বৰ্নৰ দোকানলৈ গৈছে, এতিয়াই আহি পাব; অলপ বহক”, আৰু চাহৰ চছপেনটোত পানী ভৰাব ধৰিছে। মই ক'লোঁ, “হেৰা, চাহ খোৱা, আমি এতিয়া অলপ কফিকে খাওঁ দিয়া”, আৰু কফিৰ সৰু পেকেটকেইটা উলিয়াই এওঁৰ হাতত দিছোঁ, এওঁ মিচিক্কে হাঁহি দিছে আৰু কৈছে, “অ’ আই, এইকেইটা কি আনিছে!” সেইপিনে এবাৰ চাই বৰুৱাই কৈছে, “অ’, কফিও এতিয়া মিনিছেছৰাইজড হৈ গ'ল দেখোন, হাঃ-হাঃ, ঠিক আছে, ভালেই হৈছে, কাষ্টমাৰৰ সুবিধাই হ'ব”, তাৰপাছত ভণ্ডিৰ হাতত শ্বেম্পুৰ পেকেটটো দিছোঁ, বৰুৱাই সেইপিনে এবাৰ চাই লৈ এটা সৰু মিচিকি হাঁহি মাৰিছে, তাৰপাছত মই ডাঙৰ মেজখনৰ ওপৰত খুলি থোৱা ‘সুখসাগৰ’ কলকেইটালৈ চাইছোঁ, কৈছোঁ, “এঃ বৰুৱা, এইবোৰ নো মিছামিছ কিয় আনিলে, বাপৰে কি বিৰাট দীঘল, দেখিলে দেখোন ভয়েই লাগে—”, “কি কৰিম কওক”, বৰুৱাই কৈছে, “সেইটোৱেই তাৰ ছাইজ—কিন্তু ভয়ৰ কি আছে, আপুনি তো আগতেও টেষ্ট কৰিছে, সোৱাদো আগৰদৰেই পাব, আপুনি নিৰ্ভয়ে—”

কফিৰ কাপত চুমুক দি বৰুৱাই এওঁৰ পিনে চাই ক'লে, “বৰ ভাল হৈছে, বঢ়িয়া ফ্লেভাৰ”, মোৰ পিনে চাই ক'লে, “বুজিছে শইকীয়া, কোম্পানীবোৰৰ কিন্তু বুদ্ধি আছে। কাষ্টমাৰে ঘপকৈ ৪০/৫০ টকা দি কফিৰ টিন এটা কিনি পেলাবলৈ হয়তো সদায় নোৱাৰে, কিন্তু দুই টকাৰে দুকাপ কফিৰ পেকেট এটা কিনিবলৈ কাৰো গাত নালাগে, আৰু তেনেকৈ ‘এঃ দুটকাহে!’ বুলি কিনিবও বাৰে-বাৰে, আৰু তেনেকুৱা সস্তাত পাই কিনিবও বহুত বেছি মানুহে—ফলত কোম্পানীৰ বিক্ৰী বাঢ়ি যাব বহুগুণ। আজিৰ মাৰ্কেট ইকনমিক্স ঃ কম দামেৰে বেছি মানুহক বজাৰলৈ টানি অনা। এই ধৰক ভণ্ডিৰ সৰু শ্বেম্পুটো—আগেয়ে পোৱা গৈছিল শ্বেম্পুৰ ডাঙৰ-ডাঙৰ বটল, দাম ধৰক ৪০-৫০ টকা, কিনিছিল ধৰক আঢ়ৈগুণ ঘৰৰ তিৰোতা মানুহে এমাহে-দুমাহে এটা বটল, বাকীবোৰ কম উপাৰ্জনৰ মহিলাই সেইটো কিনিব নোৱাৰে, যদিও তেওঁলোককো শ্বেম্পু লাগে, শ্বেম্পু ব্যৱহাৰ কৰাৰ তেওঁলোকৰো ইচ্ছা—কিন্তু এটা ডাঙৰ বটলৰ দমো বহুত আৰু তাত থাকেও বহুত বেছি—তেওঁলোকক ইমান শ্বেম্পু নালাগে, মাজে-মাজে দুই-এদিনহে ঘাঁহিবলৈ লাগে—গতিকে বজাৰত মেলি দিয়া হওক সৰু-সৰু শ্বেম্পুৰ পেকেট, সকলোৱে চুব পৰাকৈ সুলভ মূল্যত—আপুনি ভণ্ডিলৈ অনাটো বোধহয় ডেৰ টকা-দুটকামান হ'ব, নহয়নে?—ফলত ডাঙৰ বটলটো যদি কিনিছিল এটা এলেকাৰ এশগৰাকী তিৰোতাই, এতিয়া কিনিব সেই এলেকাৰ এহেজাৰগৰাকীয়ে, আৰু দামটো গাতেই নালাগে যেতিয়া, কিনিবও ঘনাই-ঘনাই—শেষ ফল হ'ব এই যে কম সময়তে কোম্পানীৰ লাভ বাঢ়ি যাব আগতকৈ বহু কেইগুণ বেছি—বুজিছে শইকীয়া, আজিৰ যুগটো হৈছে ‘মিনি’ৰ যুগ—মিনি কফি, মিনি শ্বেম্পু, মিনি সামগ্ৰী, মিনি বাছ, মিনি স্কাৰ্ট, মিনি টিভি—”

“আৰু বোধহয় মিনি সাহিত্যও”, ময়ো কফিত চুমুক দি-দি হয়ভৰ দিলোঁ। (‘একেবাৰে—চুটি’ গল্প এটাৰ সমস্যা মোৰ মগজুত তেতিয়া খেলি আছে) “কিয়নো, কফি বা শ্বেম্পুৰ কাষ্টমাৰ যেনেকৈ বাঢ়িছে, সকলোৰে কফি খোৱাৰ ইচ্ছা বা শ্বেম্পু ঘাঁহাৰ ইচ্ছা, তেনেকৈ হয়তো গল্প-উপন্যাস পঢ়িব খোজা মানুহৰ সংখ্যাও বাঢ়িছে—বোধহয় জনসংখ্যা বঢ়াৰ লগে-লগে সাক্ষৰতাও বাঢ়িছে—কিন্তু আজিকালি মানুহৰ মনোযোগ চুটি, যাক কয় attention span, সেইটো সংক্ষিপ্ত, মস্ত মোটা কিতাপ পঢ়ি বহি থাকিবৰ ধৈৰ্য নাই, আজিকালি জীৱন এনেকুৱা জটিল, মানুহৰ ইমান লেঠা, ইমান সমস্যা, ইমান ব্যস্ততা, ইমান খৰচ যে দৈত্যাকাৰ উপন্যাস এখনৰ পাত লুটিয়াই থকাৰ কাৰো সময় নাই, সেইবোৰ কিনাৰো সকলোৰে সাধ্য নাই—পৃষ্ঠাসংখ্যা ধৰক ৪৫০, দাম ৩৫০—গতিকে পঢ়ুৱৈৰ সময় আৰু পকেটে ঢুকি পোৱাকৈ সৰু-সৰু আলোচনী, বাতৰি-গুৰুটিবোৰত উঠেনাদী সৰু-সৰু ছিৰিজ—ৰহস্য-ৰোমাঞ্চ-প্ৰেম-কেলেংকাৰী—খবৰৰ কাগজৰ দেওবৰীয়া পৰিপূৰিকা, চটপট পঢ়ি লেঠা মাৰি পেলাব পৰা সংক্ষিপ্ত কাহিনী—ছবমূৰকৈ ভোকটো পলুৱাই নিজৰ ধান্দাত দৌৰ দিবলৈ ‘মানসিক ফাষ্টফুড, ইন্সটেন্ট কফি—”

“অ, তেনেকুৱাই”, বৰুৱাই ক’লে, “নিৰল বেণ্টুৰেটত বিলেক্সড মুডত বহি-বহি থী-কৰ্ছ ফাইভ-কৰ্ছ ডিনাৰ খাই-খাই সময় পাৰ হৈ যাব দিয়াৰ আৰু দিন নাই, ঘৰৰ পাঁচজনৰ লগত শান্ত পৰিৱেশত আই-বাইয়ে কাঁহীৰ চাৰিওপিনে বাটি সজাই দি পাতত ধীৰে-সুস্থিৰে ইপদ-সিপদ দি থকাৰো আৰু আজি—যুদ্ধৰ সময়ত বোলে আমেৰিকাই নে জাৰ্মানীয়ে এবিধ সৰু পিল বাহিৰ কৰিছিল, তাত এজন মানুহক দিনে যিমানখিনি ভিটামিন-মিনাৰেল-এনজাইম-ষ্টাৰ্চ-প্ৰ’টিন-কাৰ্বহাইড্ৰেট-কেলৰী লাগে সব কনচেনট্ৰেট কৰি ভৰাই থোৱা আছিল—এজন সৈন্যই দিনে এটা পিল খালেই গোটেইখিনি পুষ্টি পাই যায়, আৰু ভোকো নালাগে—বাচ, ৰচদ-পাতি কঢ়িয়াই ফুৰাৰ কষ্ট নাই, ৰন্ধা-বাঢ়া পৰিৱেশন কৰাৰ কোনো বামেলা নাই—কওকচোন বাৰু, আমি কি সেই আশ্চৰ্য পিলটোৰ পিনেই গৈ আছোঁ?”

“বোধহয়। সাহিত্যও কি সেইপিনে? অৱশ্যে বিয়োগোম দৈৰ্ঘ্যৰ উপন্যাস আজিও ওলাই আছে—কিন্তু কেইজনে সেইবোৰ কিনিব পাৰে, পঢ়িব পাৰে, সেইবোৰত সময় খৰচ কৰিব পাৰে? ক্লাছিকছ বিলাকতো আজিকালিৰ পঢ়ুৱৈয়ে নুচুৱেই—অ’, কি ক’লা ‘এ’ টেইল্ অফ্ টু চিটিজ’ বৰ বিখ্যাত উপন্যাস? আমাৰ পঢ়ুৱৈয়েও পঢ়িবলৈ পাব লাগে? ঠিক আছে—কিন্তু চোৱা, It was the best of times, it was the worst of times, it was...এইবোৰ ইষ্টাইল লগোৱা বাহুল্য শুনি থাকিবৰ আমাৰ পঢ়ুৱৈৰ আজি ফুৰচৎ নাই—ব্যাপাৰটো কি হৈছিল থূলমূলকৈ কে দিয়া, বাচ, সেয়ে যথেষ্ট হ’ব, ধৰা ১৫ পৃষ্ঠা, ৪৫০০ শব্দ—”

কফিখিনি শেষ কৰিলোঁ আৰু মনে-মনে ভাবিলোঁ, অ, সেই কাৰণেই নেকি একেবাৰে মূৰামূৰি সময়ত বিশেষ সংখ্যা পূৰ্বাচললৈ মোৰপৰা বিচাৰিছে এটা চমু লেখা, যথাসম্ভৱ চুটি কিবা এটা লেখা?

*** **

অৰ্থাৎ, এটা মিনি গল্প। পঢ়ুৱৈয়ে কষ্ট নাপাব। তাৰপাছত হয়তো জনপ্ৰিয় কৰি তোলা হ’ব মাইক্ৰ’-গল্প, নান’ (nano) গল্প, ক্ষুদ্ৰৰপৰা ক্ষুদ্ৰতৰ। কিন্তু লেখকৰ একোটা নিজা পৰিসৰ থাকে, এটা ‘মাধ্যমিক’ (বা গঢ়) দৈৰ্ঘ্য থাকে, তাৰ কম-বেছি কৰিব গ’লে লেখক হৈ নপৰিবনে একেবাৰে অস্বাভাৱিক? ‘হাতী মাৰি ভুৰকাত ভৰোৱা’ কামটো হয়তো শংকৰদেৱে পাৰে, সকলোৱে পাৰিবনে? সিদ্ধান্ত কৰিলোঁ যে ‘পূৰ্বাচল’ক এইটোৱেই জনাই দিব লাগিব যে দুগুণিত, ইমান কম সময়ত ইমান চুটি গল্প তৈয়াৰ কৰা নাযাব—চাৰ্চিল নে কোনোবাই হেনো কৈছিল যে তেওঁক যদি কোৱা হয় যে তেওঁ বজ্জতা দিব লাগিব দহ মিনিট, তেনেহ’লে তেওঁ তথ্য-পাতি গোটাই পঢ়া-শুনা কৰি প্ৰস্তুত হ’বলৈ লাগে ১০ ঘণ্টা, যদি কোৱা হয় যে বজ্জতা দিব লাগিব আধা ঘণ্টা, তেনেহ’লে ৩ ঘণ্টা, যদি বজ্জতা দিব লাগিব এঘণ্টা, তেনেহ’লে কোনো প্ৰস্তুতি নালাগে।

“বাৰু, মই তেনেহ’লে এতিয়া উঠোঁ”, বৰুৱাই ৰুমাল উলিয়াই মুখখন মচিলে, “আপুনি আমাৰ কল এটা টেইষ্ট কৰি নাচালে?”

“অ’, চাবই লাগিব নেকি?”, মই ক’লোঁ আৰু মেজৰ থোকৰপৰা এটা ছিঙি আনি বাকলি গুচাবৰ উপক্ৰম কৰিলোঁ, “এতিয়া অৱশ্যে মোৰ ভোকেই নাই, কিন্তু আপুনি কৈছে যেতিয়া”, একামোৰ মাৰিলোঁ, “আঃ বঢ়িয়া—কিন্তু যি কৈছোঁ, তাৰ ছাইজটো দেখিলেহে ভয় লাগে—ডন্টিং—ইয়াৰ এটা সৰু ছাইজ কৰিব পৰা হ’লে—”

“আছেই কিজানি—বা হয়তো কৰিবও পাৰি—আজিকালি বহুত নতুন-নতুন টেকনিক ওলাইছে, বহুত শস্যৰ ধৰণ-কৰণ বদলাই দিছে, ফল-ফুলৰ ৰং সলনি কৰি দিছে, সোৱাদ বঢ়াই দিছে—জেনেটিক্ ইঞ্জিনীয়াৰিং নে কিবা কয়—হয়তো ইতিমধ্যে কোনোবাই মিনি সুখসাগৰৰ খেতি কৰিছেই, দেখিছেইতো, জাপানীয়ে বাহিৰ কৰা কিমান বেলেগ-বেলেগ জাতৰ চাউল আজিকালি বজাৰত পোৱা যায়—”

“অ, জাপানীয়েই হয়তো কৰিছে—বা কাৰোবাক লাগিলে কৰি দিব। হাতী মাৰি ভুৰকাত ভৰোৱাত ওস্তাদ, মিনিয়েছাইজেশ্যনত এক নম্বৰ এক্সপাৰ্ট—তেওঁলোক মানুহবোৰো বৰ দীঘল-ডাঙৰ নহয়, বস্ত্ৰবোৰো—ইউৰোপ-আমেৰিকাত ওলোৱা বস্ত্ৰবোৰ—তৎক্ষণাৎ কৰি পেলায় সৰু-সৰু (অৱশ্য দৰকাৰ হ’লে তেওঁলোকে বিয়োগোম টেংকাৰ-জাহাজে বনাই

দিয়ে)—মিনি চিপ, মিনি ট্ৰেঞ্জিষ্টৰ, মিনি কেমেৰা, মিনি কম্পিউটাৰ—ইউ নেইম্ ইট—আমেৰিকাই যদি আজি উদ্ভাবন কৰিছে এক ফুট বহল এটা কিবা, কালি জাপানে বজাৰত মেলি দিব তাৰ এটা এক ইঞ্চি সংস্কৰণ। যদি তেওঁলোকক কোৱা হয় যে মংগলগ্ৰহলৈ পঠিয়াবলৈ এটা সৰু বকেট লাগে, তেওঁলোকে হয়তো কাঠপেঞ্চিলৰ দৰে চিয়া কিবা এটা বকেট উৰাই দিব—আৰু এই যে আমি কৈ আছোঁ যে আজিৰ সাহিত্যৰ ট্ৰেন্ড হৈছে মিনি-সাহিত্য, সেইটোও তেওঁলোকে কেতিয়াবাই বাহিৰ কৰি থৈছে—”

“কি ৰকম?”

“হাইকু—শুনিছে নিশ্চয়, তিনি লাইনৰ কবিতা—আপুনি-মই যিখিনি কথা প্ৰকাশ কৰিবলৈ ল’ম কমেও এটা পেৰাগ্ৰাফ, হাইকু কবিয়ে সেইখিনি ভৰাই দিব তিনিটা সৰু-সৰু শাৰীত—আৰু একেবাৰে মোহনীয় ৰূপত।”

“অ’, হয় নেকি? বাৰু মই আহোঁ তেনেহ’লে”, এওঁলৈ চালে (এওঁ ইতিমধ্যে ওচৰলৈ আহি কথা শুনি আছিল), “বছ দিনৰ মুৰত ভাল কফি একাপ খালোঁ” (এওঁ অলপ মিচিকিয়াই হাঁহিলে), মোলৈ চালে, “বাৰু, জাপানীকেই কওক তেনেহ’লে, আপোনাক মিনি ছাইজ সুখসাগৰ কল গজাই দিব—তেওঁলোকে পাৰিব—”

“অ, কিবা বনছাই—”, এওঁ কৈ উঠিল।

“হয়”, বৰুৱাই এওঁলৈ চাই আকৌ এটা মিচিকি হাঁহি মাৰি মূৰ দুপিয়ালে, “ঠিকেই কেছে, বনছাই। ক’ৰবাত আপুনি দেখিছেও বোধহয়?”

“অ, এখন প্ৰদৰ্শনীত”, এওঁ ক’লে।

“বনছাই?”, মই ক’লোঁ।

“হয়। আজব কাণ্ড বনছাই—তাৰ মানে হেনো ‘গামলা-খেতি’—সৰু গামলা বা ট্ৰে’ত বিশেষ ধৰণে চিকুনাই কৰ্মণ কৰি গজায় একেবাৰে সৰু-সৰু বাওনা গছ—অ’ৰিজিনেলী বোধহয় চীনা পদ্ধতি—বিশাল মহীৰুহৰ ঠাইত আপুনি দেখিব লিলিপুট বট—গতিকে আপোনাৰ সুখসাগৰ কলৰ গছডালো বনছাই পদ্ধতিৰে একেবাৰে ক্ষুদ্ৰ কৰি গজাই লৈ—”

“অ, কিন্তু”, এওঁ অলপ বিমোৰত পৰাৰদৰে কৈ উঠিল, “সেইবোৰ কল হ’ব দেখোন তেনেই অকণি-অকণি। সেইবোৰ খাই মানুহে ভাল পাব জানো?”